

HOGY LESZ A VESZÉLYBŐL MUNKA? ÉS HOGY LEHET EZT ELVISELNI?

FÖLDES ANDRÁS KONFLIKTUSZÓNÁS TUDÓSÍTÓ ÚTJA A MOZIBÓL AZ UKRÁN HÁBORÚBA

Földes András

Folyóiratunk 17. konferenciájának nyitó előadását Földes András tartotta. Az alábbiakban az előadás alapján készült írását olvashatják. András újságíró, videós, akinek munkásságát ismerhetjük a háborús Irakról, Líbiáról, Iránról, Ukrajnáról szóló riportokból, vagy a menekültek magyar-szerb határ mentén zajló küzdelmének hiteles tudósításaiból. Kalandjaiból 2018-ban írt dokumentumregényt „Mit tegyünk, ha fegyvert fognak ránk? – Útikönyv a felfordult világhoz” címmel. Szabadidejében sziklát és hegyet mászik. Erőss Zsolt barátjaként jutott el a Himalája nyolcezer méteres csúcsai közé; a hegymászóról szóló könyve több kiadásban is megjelent. Írásait, videóit és fotóit Minőségi újságírás díjjal, Pulitzer-emlékdíjjal és Magyar Sajtófotó díjjal tüntették ki.

Ez az írás életem egyik nagyobb újságírói kihívása: viszonylag nagy gyakorlatom van abban, hogy megkeressek és bemutassak izgalmas eseményeket, ezek azonban annyira lefoglalnak, hogy nem jut időm foglalkozni a sztori másik oldalával: azaz, hogy mi zajlik eközben a kamera másik oldalán, azaz bennem. És egyáltalán, hogyan, és miért kerültem ezekre a furcsa helyekre.

Az utóbbi tíz évben dolgoztam a tálibok uralta Afganisztánban, a hadurak által sanyargatott Líbiában, Kenya nyomornegyedeiben, egy menekültmentő hajón a Földközi tengeren, egy éve pedig az ukrán frontról tudósítok.

Ha valaki csak ezeket a beszámolóimat ismeri, joggal döbben meg: miért hajlandó bárki is életveszélyes, lelkiileg is megterhelő helyzeteket vállalni?

A filmjeim nézői ráadásul nem is feltétlen tudják, hogy mennyit kell küzdeni azért, hogy az újságíró

eljuthasson ezekbe a zónákba. Nem csak a biztonsági kérdésekkel kell megküzdeni, nem elég átverekedni magam az adminisztrációs akadályokon. Magyar újságíróként a független sajtó forráshiányos helyzete, nehézkes működése is akadályokat állít a tervek elé.

De ha így áll a helyzet, miért csinálom? Elhivatottság vagy pótcselekvés, esetleg addikció motivál?

Nem lenne hiteles, ha ezekre a kérdésekre én magam állnék elő jól hangzó magyarázattal, pláne nem a pszichológiával foglalkozó szakma színe előtt. De érthetőbbé tudom tenni ennek a szokatlan munkának a mozgatórugóit, személyes megélését, ha végigveszem: hogyan alakult a pályám, miért kerültem egyre közelebb a forró témákhoz, míg végül a harcmezőn találtam magam.

AZ A LEGÉRDEKESEBB, AMIRŐL MÉG NEM TUDOK

Amennyire vissza tudok emlékezni, a szimpla kíváncsiság volt az a tényező, ami elindított a konfliktuszónák felé vezető az úton. A kíváncsiság

eleinte két dologban manifesztálódott: világkörüli utakat terveztem, hogy eljussak olyan helyekre, amelyek messze vannak, és amelyekről keveset

tudtam. És amíg általános iskolai, majd gimnáziumi elfoglaltságaim miatt csak elméletben juthattam el a Himalájába, a Szaharába vagy a Csendes-óceáni szigetekre, addig jobb híján olvastam.

Tizennyolc évet kellett várnom, hogy elindulhasak az atlaszból már ismert helyekre, és megtudjam, hogy élnek az emberek világtól elzárt magashegyi falvakban, milyenek a viharok a Karib-tengeren, illetve megismerkedjek a kíváncsiság eddig nem ismert hatásával, ami furcsa módon védőernyőt von az ember köré, és megszelídíti a világ legbarátságatlanabb, legelutasítóbb embereit is.

A kíváncsiság aztán szükségszerűen vezetett a médiához, és annak általam üzött ágához, a riportozáshoz. Egyetlen olyan szakmát sem ismerem, ahol ennyire vegytisztán az lenne a feladat, hogy a kíváncsiságunkat kielégítsük, és választ találjunk a világban felbukkanó kérdőjelekre.

Ez motivált, amikor először kultúrával, képzőművészeti és mozikritikákkal foglalkoztam: mi lehetett a művész fejében? Miért pont így rakta össze a munkáját?

Szintén ez volt a motiváció, amikor ugyanebben az időben megírtam első, hajléktalanokról, menekültekről szóló riportjaimat. Nem a hajléktalanságról vagy a menekültproblémáról írtam. A közvetlen tapasztalat érdekelt, így magukat a szorult helyzetbe került embereket kerestem meg. Hajléktalanokkal beszélgettem saját építésű kalyibáikban, vagy az utcán elrejtett zugokban, és – a 2000-es években

szokatlanul számító módon – menekülteket faggattam arról, hogy miért hagyták el otthonukat, és hogyan jutottak el Európába.

A munkámban az első nagy ugrást az ukrán forradalom hozta el: 2014-ben lelkesült tömegek foglalták el Kijev utcáit, követelve, hogy az ország vezetése igenis írja alá a csatlakozási kérelmet az EU-val.

Kíváncsi voltam, hogy miért akar egy egész ország csatlakozni ehhez a politikai közösséghez, amikor nálunk már minden sarkon Brüsszel gazdaságról szólnak a hírek? A helyszínre akartam utazni, hogy magukat a tüntetőket kérdezzem meg erről. Éreztem, hogy a történelem kerekjei közé pillanthatok be. A hazai médiában azonban nem volt bevett gyakorlat ez a fajta nemzetközi tudósítás, pláne nem ilyen forró helyről. Hosszasan kellett győzködnöm a főszerkesztőt, mire kötélnék állt és elindulhattam.

Az idővesztés miatt azonban már akkor szállt le a repülőm, amikor eldördültek a fegyverek, és a történelemnek az elképzelnél is sűrűbb szövevébe érkeztem, a polgárháborúba. Innentől viharos gyorsasággal sodródtam bele az eseményekbe, hogy aztán két évig tudósítsak az ukrán válságról. Láttam, ahogy a felségjelzés nélküli orosz katonák elfoglalják a Krímet, ahogy a donyecki szakadárak megfélemlítenek egy egész megyényi embert, majd ahogy fegyveres kamaszok terrorizálnak békés polgárokat. Életemben először tapasztaltam meg, hogy esik a darabjaira egy működő kultúra.

MINÉL IZGALMASABB, ANNÁL NYUGODTABB

Izgalmas munkámnak volt egy nem várt tapasztalata is. Nem csak a történelmet láttam működés közben, de azt az érdekes ellentmondást is, ahogy a felfordulásra, globális bizonytalanságra én magam reagálok. Miközben a cikkeim olvasói, a barátaim, a családom rémülten figyelték az oroszok első komoly győzelmét, az egyre hevesebb fegyveres konfliktust, én annál nyugodtabb voltam, minél közelebb kerültem az eseményekhez.

Egy évre rá hasonló személyes tapasztalatokra figyeltem fel, amikor az Európát sokkoló mene-

kültválságról kezdtem tudósítani. Menekültekkel szöktem át a határon, jártam a Szahara mélyén fekvő embercsempész-fővárosban, és tengeren hanykolódva filmeztem, ahogy ingatag gumicsónakokból emberek százait mentik ki. De minél közelebb kerültem a menekültekhez, annál nyugodtabb voltam.

Vajon érzéketlenné váltam? Az emberi szenvedés, a nyomor, az igazságtalanság látványa évek alatt kiölte belőlem az empátiát?

HOGYAN LEHET VISSZAMENNI A HÁBORÚBA?

Barátokkal beszélgetve jöttem rá, hogy más áll a háttérben. A szenvedés hatott rám, átéreztem a hazájukat elhagyók nyomorát, megrázott, amikor a kijevi metróban láttam a rakéták elől megbúvó embereket, amint a normalitás hirtelen összekapkodott emlékeivel, könyvekkel, kalitkás madárral, plüssállattal a kezükben kuporognak a kövön.

De mégis, a munkám és a megközelítem sajátos elegye okán nem traumákkal sújtva tértem haza útjaimról. Analitikusan figyeltem a reakcióimat, mintha nem az események, hanem azok megfigyelése lenne a sztori, és végül öt okot találtam arra, hogy képes vagyok újra és újra visszamenni meleg helyzetekbe.

1. Lelki nyugalمام oka részben éppen az, hogy közlről látom, és amennyire lehet, *megértem* az eseményeket. Míg távolról a háború, a menekülés, a klímaválság fenyegető és felénk tornyosuló hatalom, közlről legalább a megértés ad valamifajta nyugalmat. Legalább elképzelésem van arról, hogy mi és miért történik, nem pedig passzívan szemlélem a rám zúduló hatásokat. Részben a psziché illúziója ez, de mégis, működik.
2. Az is sokat számított, hogy saját elhatározásból utaztam a krízis közelébe. Nem elszenvedő, nem kiszolgáltatott, hanem cselekvő vagyok, még akkor is, ha jelenlétem nem úzi ki az oroszokat Ukrajnából, és a menekülteknek sem ad új ottont.
3. Ráadásul abban a tudatban vagyok, hogy a személyes jelenlétemnek van pozitív hozadéka, még ha nem is feltétlen globális, hanem mikro-szinten mérhető a hatás. A válsághelyzetekben élőknek már néhány emberi szó vagy az érdeklődés is sokat jelent.
Amikor Ukrajnában, a keleti fronton napokkal az oroszok kiűzése után interjúztam az óvóhelyekről épp csak előbukkanó emberekkel, elárasztottak a személyes beszámolókkal. Úgy tűnt, hogy a túlélők a felgyülemlett feszültséget, az átélt traumákat vezetik le azzal, hogy kibeszélik a keserű tapasztalataikat, amit valaki figyelmesen végig is hallgat, sőt, lefilmezt. Mintha értelmezhetővé tenné az átélt szenvedéseket, hogy végül a kamerának, a világnak elmondhatják mindazt, ami az események idején még értelmetlen, sehova nem vezető fájdalom volt csupán.
4. Az újságírás nem csak remek szórakozás, izgalmas munka, a jól működő társadalom fontos pillére, hanem – mint valami csodaszer – még abban is segít, hogy a tragédiák puhábban találjanak el.
Hiszen nem katasztrófaturista vagy véletlen szemtanú vagyok, hanem feladatom van a helyszínen. Azért jöttem, hogy a világ más részeibe vigyem el a híreket, tájékoztassam az embereket, akik így remélhetőleg megfelelő döntéseket tudnak majd hozni. Ez pedig a válságok kezelésében is sokat jelenthet, és végső soron konkrétan is segíthet azoknak, akiknek a tragédiájáról tudósítok.

5. Végül pedig az újságírói munka mikéntje is tompítja a valóság tüskéit. Riporterként a valóság és közém ugyanis beékelődik egy kamera vagy a jegyzetfüzetem. A helyszínen nem a saját szememmel, hanem egy újságíró szűrőjén keresztül látom a terepet.

Ennek persze lehetnek veszélyei is: állítólag harctéri fotósoknál fordulhat elő, hogy annyira a keresőn keresztül nézik a konfliktust, hogy néha elfeledkeznek arról, hogy a golyók ettől még őket is ugyanúgy eléri. Ilyen még nem fordult velem elő, meglehetősen körültekintő vagyok, viszont az nyilvánvaló, hogy a felzaklató események sokszor rögtön a tudósítás keretei közt értelmeződnek, nem pedig nyers, személyes élményként.

A megközelítés ridegnek tűnhet, de mégiscsak a célt, azaz az objektív híradást veszélyeztetné, ha a tudósító összetörne minden egyes személyes tragédia láttán. Ahogy egy orvos sem borzonghat, amikor túvel vagy szikével dolgozik, ugyanúgy kontraproduktív lenne a szenvedés, a tragédia, a katasztrófák teljes mélységű átélése egy újságírónak is.

A végeredmény, a hiteles tudósítás többet jelenthet majd a nehézségek elszenvedőinek is, amikor a világ véletlenül megfelelően reagál a helyzetre, és azt a segítséget küldi, amire nekik szükségük van.

Amikor a fentieket előadtam a Pszichoterápia folyóirat konferenciáján, jogos kérdésként vetődött fel: hogyan enyhítheti a nem újságíró a korunkat jellemző, halmozottan nyomasztó élmények lehangoló erejét. Remek kérdés, és az egyetlen biztos válasz valamiféle szupererő kifejlesztése lenne, amivel mi magunk fordíthatjuk kedvező irányba a klímaváltozást, a háborút vagy a TikTok népszerűségét.

Amíg azonban nem fejlesztjük ki ezt a hasznos képességet, az egyetlen biztos módszernek valamifajta higgadság látszik. Hogy képesek legyünk kissé távolról, összehúzott szemmel nézni a világ bizonytalanságát. Plusz nem árt, ha van pár igazán jó barátunk, és rendszeresen járunk sportolni.

Földes András
foldesandras@gmail.com